

OILA- TA'LIM MUASSASASI VA IJTIMOIIY BORLIQDA O'SIB KELAYOTGAN AVLODNI SHAKLLANTIRUVCHI MUHIM IJTIMOIIY INSTITUTLAR SIFATIDA

Karimova S.P.

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti "Maktabgacha ta'lim metodikasi"
" kafedrasi o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: maktabgacha ta'lim tashkiloti, oila, alohida ehtiyoji bo'lgan bolalar, inklyuziv ta'lim, tarbiya, texnologiyar integratsiyasi, qo'llab-quvvatlash markazlari, muloqot, oiladagi munosabat.

Ключевые слова: организация дошкольного образования, семья, дети с особыми потребностями, инклюзивное образование, воспитание, технологическая интеграция, центры поддержки, общение, семейные отношения.

Key words: organization of preschool education, family, children with special needs, inclusive education, upbringing, technological integration, support centers, communication, family relationships.

Резюме:

Ushbu maqolada sog'lom hamda alohida ehtiyojga ega bo'lgan bolalarni har tamonlama barkamol avlod bo'lib shakllanishida oila, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, hamda maktab muhitining ijtimoiy institut sifatida ta'siri haqida.

Резюме:

В данной статье речь идет о влиянии семьи, дошкольных образовательных организаций и школьной среды как социального института на формирование из здоровых и особенных детей совершенного поколения.

Summary:

This article shows that the influence of the family, preschool educational organizations and the school environment as a social institution on the formation of healthy and special children into a perfect generation.

Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun inklyuziv ta'limning rivojidadagi jismoniy va ruhiy nuqsonlarning turli shakllariga qarshi ta'sir ko'rsatishda muhim roli bor. Ko'plab mamlakatlar bu nuqsonlarga e'tibor berish, ularni qabul qilish va ularning o'zlarini rivojlantirish bo'yicha amaliy ishlarni rivojlantirishda yutuqlar qilmoqdalar.

Rivojidadagi jismoniy va ruhiy nuqsonlarga ega bolalar uchun inklyuziv ta'lim sohasida erishilgan yutuqlar quyidagilardir:

1. Texnologiyalarning integratsiyasi: ko'plab mamlakatlarda, texnologiyalar inklyuziv ta'limda muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu bolalarga ta'lim olish va o'zlashtirishda yordam berish uchun qo'llaniladi. Interaktiv dasturlar, virtual o'quv markazlar, va boshqa texnologiyalar bu bolalarning o'rganish jarayonini rag'batlantirishda yordam beradi.

2. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni qo'llab-quvvatlash markazlari: bir qancha mamlakatlarda, yosh bolalarni qo'llab-quvvatlash markazlari yaratilgan va ularga inklyuziv ta'lim berish bilan shug'ullanmoqdalar. Bu markazlar bolalarga zaruratlariga mos ta'lim va qo'llab-quvvatlashni taqdim etishda muhim rol o'ynaydi.

3. Tarbiyachilarning tayyorlashi: ko'plab mamlakatlarda, o'qituvchilar inklyuziv ta'lim sohasida tayyorlanmoqda va ularga bu tur bolalarni o'qitish va ularni qabul qilishda qanday ko'rsatkichlarni qo'llash haqida tajribalar berilmoqda.

4. O'quv dasturlari va texnologiyalar: yangi inklyuziv o'quv dasturlari va texnologiyalar yaratilmoqda va ular bu tur bolalarni qabul qilish va o'rganish jarayonini yanada qulaylashtirishda foydalanilmoqda. Yosh bolalar uchun inklyuziv ta'lim sohasida amaliy ishlar yuzaga kelganligi ko'rinadi va bu bilan birga ularga o'zlashtirish va integratsiya qilishda yutuqlar paydo bo'lmokda. Bu tendentsiya jahon miqyosidagi barcha mamlakatlarda muhim ahamiyatga ega bo'lgan bir muzlatilmas muammolardan biridir.

Respublikamizda ham ushbu masala yuzasidan Davlat nuqtai nazaridan katta e'tibor berilib, YUNESKO tashkiloti hamkorligida bosqichma-bosqich tadqiq etilayotgan inklyuziv ta'lim amaliy dasturi qo'llanilmoqda.

Imkoniyaticheklangan bolalarni tarbiyalash va rivojlantirishga yondashuvlarni o'zgartirish zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda ijtimoiy moslashuvchan xulq-atvor ko'nikmalariga ega bo'lgan shaxsni ijtimoiylashtirishga qaratilgan. Ushbu muammoni hal qilish usullaridan biri inklyuziv ta'lim bo'lib, u teng huquqlar, erkinlik, jismoniy yoki boshqa qobiliyatlaridan qat'iy nazar har qanday bola uchun mos ta'lim yo'nalishini tanlash imkoniyatini beradi. Ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bog'liq masalalarni ta'lim muassasasi mutaxassislari, psixolog, nutq terapevti va boshqalar hal qiladi. Ammo «maxsus» bola va uning oilasining qiyinchiliklari, ko'pincha, ularning qiyinchiliklari bo'lib qoladi. Yechim topolmay, ular bunday o'quvchini ta'lim muhiti va bolalar jamoasidan siqib chiqarishga olib kelishi mumkin. Natijada, bunday qo'shilishning har bir ishtirokchisi o'zini jarohat olgan tomon deb atashi mumkin. Ota-onalar va

oiladagi munosabatlar bolaning shaxs sifatida rivojlanishida juda muhim rol o'ynaydi. Ular bolaning tarbiyasi va ta'limi samaradorligi uchun asosiy faktorlar hisoblanadi.

Ota-onalar va oiladagi munosabatlar bolaning ijtimoiy-psixologik moslashuvdagi darajani belgilaydi. Bu munosabatlar, bolaning o'ziga xos xususiyatlari, aqliy rivojlanish sifatining asosiy xususiyatlari, va ularning yosh me'yorlariga muvofiqligi bilan bog'liqdir. Ota-onalar o'z farzandlari rivojlanishida qo'llanishlari va ularga qarshi ta'sir ko'rsatishlari orqali, ularning ijtimoiy va ma'naviy rivojlanishlariga o'z hissalarini qo'shadilar.

Ota-onalar va oiladagi munosabatlar bolaning o'ziga xos xususiyatlari va qobiliyatlari bilan e'tiborli ravishda ta'lim olishiga yordam beradi. Ular uning qiziqishi, maqsadlari, va qobiliyatlari bilan to'g'ri bog'liq bo'lgan ta'lim usullarini tanlashda muhimi rol o'ynaydi. Bolaning imkoniyati cheklanganligi oiladagi og'ir psixologik stress va ko'ngil ochiqliklarga olib kelishi haqida gaplashish juda muhim masala. Bu holatda, oila a'zolari uchun yordam va qo'llab-quvvat muhimdir. Quyidagi qadamlar qo'llab-quvvat va maslahat berishda yordam berishi mumkin:

1. Achchiq muloqot va tushuncha: Ota-onalar va oila a'zolari o'rtasidagi ochiq va ehtiyotkor muloqotlar o'zgarishni yaratishga yordam berishi mumkin. Bolani qo'rab tashlab, ularga tushunchalar va qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash, ularga qarshi ta'sir ko'rsatish va o'z fikrlarini bildirishning amaliyatlari oilaning munosabatlarini kuchaytirishi mumkin.

2. Psixologik yordam olish: Agar oiladagi holatning psixologik tarbiyasi va ta'limi bilan bog'liq hissasini qo'llab-quvvatlash zarur bo'lsa, psixologik yordam olish muhim bo'lishi mumkin. Psixolog yordam berish uchun uyushmalar, terapevtik mashg'ulotlar yoki oila danixxonalaridan foydalanish mumkin.

3. Jamiyatdagi qo'llab-quvvatni qidirish: Oila muammolari bilan yuzlashganda, jamiyatdagi qo'llab-quvvat tadbirlariga murojaat qilish muhim bo'lishi mumkin. Mahalliy xizmatlar, jamiyat tashkilotlari yoki resurslardan foydalanish mumkin.

4. Oila a'zolarining o'zaro muloqot va ko'rsatish: Oila a'zolari o'rtasidagi muloqot va ko'rishuv muhim bo'lishi mumkin. Bir-biriga qarshi hurmat va tushunuvni o'rganish, munosabatlarni kuchaytirish va o'zaro qo'llab-quvvatlash yordam berishi mumkin.

Imkoniyati cheklangan bolaning oilada paydo bo'lishi hamma uchun zor muddat, ammo ota-onalar va oila a'zolari o'zaro yordam va qo'llab-quvvatlash orqali bu kutilmagan holatga murojaat qilishlari mumkin. Bu, oilaning birlashishi, munosabatlarini kuchaytirishi va ayrim miqyosda hal qilishi uchun

muhimdir. Imkoniyati cheklangan bolaga ega bo'lish oiladagi boshqa bolalarga salbiy ta'sir qiladi. Ularga kam e'tibor qaratiladi, madaniy hordiq chiqarish imkoniyatlari kamayadi, ular yomonroq o'qishadi va ota-onalarning nazorati tufayli kasal bo'lib qolish ehtimoli ko'proq.

Ko'proq yoshda bolani o'qitishni o'rganish va uning rivojlanishini ta'minlashda oila ahamiyatli rol o'ynaydi. Bu haqda gapirganingizning yomon tajribalar olib borishiga aqldorlik bilan qarayman. Nogiron bolalar va ularning ota-onalarining ta'lim-tarbiyasi qo'rqinchliroq va qiyinroq bo'lishi mumkin, lekin bu jarayonlarni takomillashtirish va yaxshilash uchun yordam olishingiz mumkin. Birinchi navbatda, oliy o'quv yoki psixologik yordamga murojaat qilish foydali bo'lishi mumkin. Ota-onalar o'zlarini boshqalar bilan murojaat qilishda muammoni his qiladigan va hal qilishda yordam beradigan mutaxassislar bilan bo'lishadi. O'quvchining ma'quliyati va kerakli yo'nalishlarda yordam beradigan mutaxassislar (masalan, terapist yoki psixolog) ko'rsatilishi mumkin.

Jamiyatdagi xalqaro aloqalar va do'stlar juda muhim. Bu, bolani jamiyat bilan bog'lab qolish va u bilan do'stlashish uchun muhim imkoniyatlar yaratishga yordam beradi. Ota-onalar o'zlarining o'zaro aloqalarini qo'llab-quvvatlash uchun qo'rqinchli yoki nogiron bo'lishi mumkin, lekin bu muammolar muvaffaqiyatli tarzda hal qilinadigan va o'zaro muvofiqlashgan tajribalarga aylanadi. O'qituvchilar, do'stlar va o'z oilasi, ayniqsa, nogiron bolalar bilan achchiq muloqotlar olib borishda katta o'rin o'ynaydi.

Buni aytish kerakki, har bir inson o'ziga o'xshash, lekin turli ko'rinishda bo'lgan muammolarga duch kela oladi. O'rganish va tajribaga asoslanish, muammolarni hal qilishga yordam beradigan eng yaxshi usul bo'ladi. Ota-onalar o'z farzandlarini tarbiyalashga harakat qilishadi, uning asabiylashuvidan, egosentrizmdan, ijtimoiy va aqliy infantilizmdan qochib, unga tegishli mashg'ulotlar, keyingi ish uchun kasbga yo'naltirish berishadi. Bu ota-onalarning pedagogik, psixologik, tibbiy bilimlarining mavjudligiga bog'liq, chunki bolaning moyilligini, uning nuqsoniga munosabatini, boshqalarning munosabatiga bo'lgan munosabatini aniqlash va baholash, unga ijtimoiy moslashishda yordam berish, o'zini o'zi anglashni maksimal darajaga ko'tarish uchun maxsus bilim kerak.

Sizning keltirilgan tekshiruvlaringizda, imkoniyati cheklangan bolalar va ularning oilalari uchun ko'plab muammolar o'zgaruvchan va kuchli ko'rsatishlar tashkil etadi. Bu holatda, davlat va jamiyat tashkilotlari, ijtimoiy va tibbiy reabilitatsiya bilan shug'ullanishda keng imkoniyatlarni ta'minlash uchun qat'iy vaqtda qadam olib borishi zarurdir.

Bolaning barcha yo'nalishlarda rivojlanishi uchun turli sohalar bilan bog'liq mutaxassislar va xizmat ko'rsatuvchilari bilan hamkorlik kiritish muhimdir. Shu bilan birga, oilalar, oliy ta'lim muassasalari, ijtimoiy tashkilotlar, va davlat organlari hamkorlik qilishlari kerak. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarining inkluziv ta'limni rivojlantirish, imkoniyati cheklangan bolalarni o'z oilalari va jamiyat bilan integratsiyalashda muhim rol o'ynaydi. Bu tashkilotlar orqali, bolalar ustida yuqori ijobiy ta'sir qoldiradigan o'qituvchilar va o'quvchilar birgalikda yaxshi ko'nikmalar olishlari mumkin. Ota-onalarning birlashmasi va o'zaro qo'llab - quvvatlash, nogiron bolalarning rivojlanishi va tinchlik bilan yashashlari uchun muhimdir. Bu, o'quvchi yoki tarbiyalanuvchi yoki oilaning murojaat qilishi yoki ilg'or maslahatlar olishi kerakligini hisobga oladi. Bolalar va oilalar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashda ijtimoiy tashkilotlar va dasturlar juda muhimdir. Bu tashkilotlar o'z hisob-kitoblari va imkoniyatlari bo'yicha bolalarga va oilalarga yordam berishadi. Umuman olganda, imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalash va ularning integratsiyasini ta'minlash uchun hamkorlikni kuchli ko'rsatishlar zarurdir. Bu, o'quvchi, oila, ta'lim tashkilotlari, va jamiyat umumiy ko'maklashishini talab qiladi. Buning uchun, avvalo, hissiy aloqa, ishonch, hurmat va qabul, ota-onalarning ko'magi va ularning fikrlarini ko'rib chiqish kerak. Oila bilan maslahat, profilaktika va tarbiyaviy ishlar hamkorlik g'oyasiga asoslanadi, bu albatta-ki, alohida ehtiyoji bor bolaning ta'lim-tarbiya olish qobiliyatini oshiradi, ota-ona va bola o'rtasida to'g'ri munosabatlarni o'rnatadi. Ushbu ishning maqsadi:

ota-onalarning maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi mashg'ulotlar jarayonida oilaning roliga bo'lgan psixologik munosabatlarni o'zgartirish;

bola bilan munosabatlar uslubini o'zgartirish;

oilaning pedagogik va psixologik imkoniyatlaridan kengroq foydalanish. Bundan tashqari, ijtimoiy ish talabalar va ota-onalarni ularning huquqlari va majburiyatlari, qonunchilik hujjatlari bilan tanishtirishni, shuningdek Rossiyada va chet ellarda imkoniyati cheklanganlar bilan bog'liq jamoat va davlat tashkilotlari to'g'risida ma'lumot berishni o'z ichiga oladi.

Xulosa qilib aytganda, oila bilan ishlashning asosiy maqsadi-barcha oila a'zolarining (jismoniy, ijtimoiy, ma'naviy, axloqiy, intellektual) shaxsiy rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, har tomonlama ijtimoiy va psixologik yordam ko'rsatish, shuningdek, bola va uning atrofini turli xil omillarning shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'siridan himoya qilish. Biroq, inkluziv ta'lim o'zi bilan olib keladigan barcha ijobiy holatlarga qaramay, uni tashkil qilishda bir qator muammolar mavjud. Inkluziv amaliyotni tashkil qilishning tartibga solinmagan va moliyaviy masalalari, malakali kadrlar

etishmasligi bilan bir qatorda, imkoniyati cheklangan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarda va ularning tengdoshlari bilan rivojlanishning standart darajasiga ega bolalarni tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ota-onalarni inklyuziya jarayoniga jalb qilish texnologiyalari hali ham mavjud emas. Maxsus yordamga muhtoj bolalarning ayrimlari doimiy ravishda tibbiy xizmatga muhtoj bo'ladi. Inklyuziv ta'lim muassasasida shifokor-pediatr har bir bolaning ruhiy asab holatini doimiy ravishda tekshirib borishi kerak. Zarurat bo'lganda davolash muolajalarini tavsiya etadi, korreksion pedagogik ta'lim jarayonida bolalar sog'ligini nazorat qiladi, aqliy va jismoniy yuklamaning me'yorini belgilaydi, ota-onalarga bolaning somatik hamda ruhiy salomatligini saqlash yuzasidan tavsiyalar berib boradi. Inklyuziv ta'limning asosiy qismi-bolalarga bilim olish uchun do'stona munosabat va o'qishga imkon beruvchi muhitni yaratish lozim. Bolalar maktabga bexatar, qiyinchiliklarsiz yetib borish imkoniyatiga ega bo'lishlari lozim.

Adabiyotlar:

1. N.S. Musayeva «Innovative approach to mathematical knowledge for mentally disabled students». European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. 2022/4/30
2. F.R.Qodirova, Sh.Q.Toshpo'latova, N.M.Kayumova, M.N.A'zamova, «Maktabgacha pedagogika», T:-2019
3. L.Mo'minova, M.Ayupova, D.Nurkeldieva, X.Kalbaeva, «Maxsus pedagogika» 2-nashr, T:-2016
4. Usmonova D.T. Bo'lajak pedagoglarda inklyuziv kompetentlikni rivojlantirish -//Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar - 2022 6.2. <http://interscience.uz>
5. <https://lex.uz/docs/-5013007>